

2. Vývoj zaměstnanosti

Od roku 1993 využívá česká statistika údaje o zaměstnanosti, nezaměstnanosti a ekonomické neaktivitě získané ze zpracování výběrového šetření pracovních sil v domácnostech (VŠPS). Metodika tohoto šetření plně odpovídá definicím a obsahové náplni ukazatelů LFS (Labour Force Survey) podle požadavků Eurostatu a je jednotná pro všechny členské země EU. Výsledky LFS jsou považovány za objektivní nástroj pro komparaci situace na trhu práce mezi členskými zeměmi EU a jsou proto často využity i v tomto hodnocení.

Hlavní metodický rozdíl výběrového šetření proti podnikové statistice spočívá ve vymezení pracujících respondentů, které se liší od pojetí evidenčního počtu zaměstnanců v podnikovém výkaznictví. Podle rezoluce přijaté na 13. konferenci Mezinárodní organizace práce (ILO) v říjnu 1982 se za pracující považují osoby, které v referenčním týdnu pracovaly po dobu alespoň jedné hodiny, nebo osoby, které během vykazovaného období nebyly dočasně v práci a přitom měly formální vazbu ke svému zaměstnání (dovolená, nemoc apod.). Ve smyslu této definice za pracující jsou považováni např. i studenti a důchodci, kteří v průběhu referenčního období odpracovali alespoň jednu hodinu. Další rozdíly proti podnikové statistice jsou především v pojetí odvětvové příslušnosti, kdy se v podnikovém výkaznictví uplatňuje princip převažujícího odvětví činnosti organizace, zatímco ve výběrovém šetření je de facto zjišťováno odvětvové zařazení pracoviště respondenta. Šetření v domácnostech navíc umožňuje lokalizaci bydliště a pracoviště respondentů až na úrovni NUTS 2 a NUTS 3 (oblastí a kraje) a postihuje tak lépe než jiné statistické zdroje regionální diference v zaměstnanosti na území republiky.

Na začátku sledovaného období byl patrný meziroční pokles počtu osob s jediným nebo hlavním zaměstnáním až do roku 2004. Od roku 2005 se však počet pracujících pravidelně rychle zvyšoval a v roce 2008 překročila celková zaměstnanost bydlícího obyvatelstva hranici 5 miliónů osob. Tato úroveň byla nejvyšší od roku 1993, od kdy jsou údaje o ekonomické aktivitě zjišťovány metodicky srovnatelným způsobem. Zvláště rychle rostla zaměstnanost v letech 2007 a 2008. Za tyto dva roky se zvýšila o téměř 175 tis. osob, když meziroční přírůstek v roce 2007 byl zdaleka nejvyšší v celé historii výběrového šetření. Přírůstek počtu pracujících mužů byl v hodnoceném období více než dvojnásobný proti přírůstku počtu zaměstnaných žen.

S vývojem v letech 2007 a 2008 ostře kontrastuje pokles celkové zaměstnanosti v průběhu roku 2009. Hospodářská krize a ekonomické problémy řady firem, organizací a jednotlivců se projevily v meziročním poklesu počtu osob s jediným nebo hlavním zaměstnáním o téměř 70 tis., což byl největší meziroční pokles zaměstnanosti za posledních deset let. Jestliže v předcházejících letech rostl rychleji počet pracujících mužů než počet žen, byl pokles celkové zaměstnanosti v minulém roce v mužské složce populace vyšší.

Vývoj počtu osob s jediným nebo hlavním zaměstnáním v letech 2002-2009

Pohlaví	v tis.									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Rozdíl 2009- 2002	Rozdíl 2009- 2008
Celkem	4 764,9	4 733,2	4 706,6	4 764,0	4 828,1	4 922,0	5 002,5	4 934,3	169,4	-68,2
Muži	2 700,4	2 686,2	2 663,1	2 705,5	2 741,9	2 806,1	2 863,2	2 823,7	123,4	-39,4
Ženy	2 064,5	2 047,0	2 043,5	2 058,5	2 086,1	2 115,9	2 139,3	2 110,5	46,0	-28,8

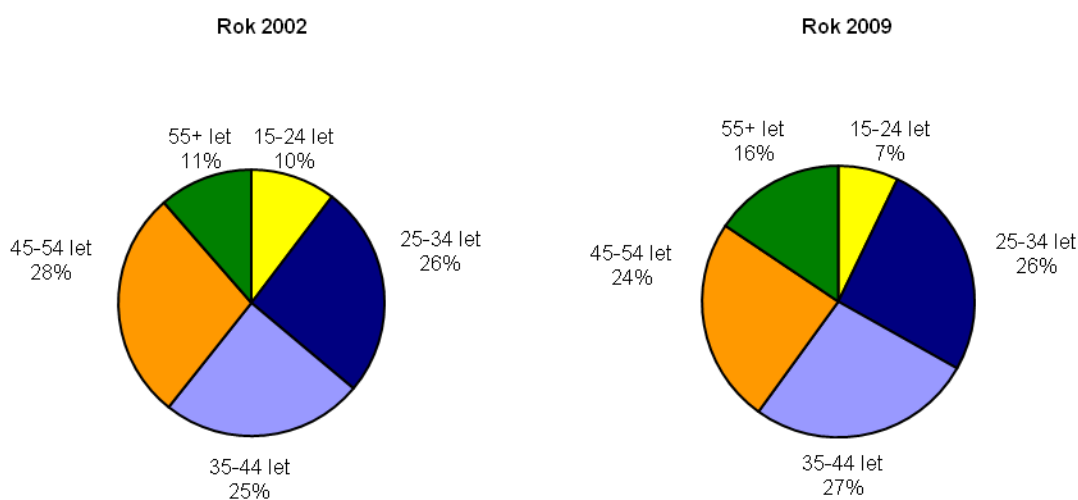
Zdroj: ČSÚ, VŠPS

Demografické faktory, rychlý růst podílu studujících ve skupině do 25 let a zvyšování věkové hranice pro odchod do starobního důchodu vedly k podstatným změnám ve věkové skladbě pracujících. Při celkovém nárůstu počtu osob s jediným nebo hlavním zaměstnáním o 169 tis. se v průběhu sedmi let 2002-2009 podstatně zvýšila zaměstnanost v pětiletých skupinách 30-34letých (o 147 tis.) a

55-59letých (o 117 tis.). Díky posunu ve věkové struktuře se výrazněji zvýšil i počet pracujících ve skupině 35-39 let. Jedná se převážně o generaci rodičů narozených v letech po druhé světové válce a na začátku padesátých let a o generaci jejich dětí narozených v sedmdesátých letech. Z dalších pětiletých skupin vzrostl v důsledku prodlužování věku odchodu do starobního důchodu i počet pracujících v nejstarší skupině produktivního věku 60-64letých (o více než 85 tis.), tj. na téměř dvojnásobek stavu na začátku hodnoceného období (index 2009/2002 činil 1,85).

Opačně se vyvíjela úroveň zaměstnanosti zejména v nejmladší skupině produktivního věku. Počet pracujících ve věku 15-29 let se v hodnoceném období snížil o 232 tis., tj. téměř o pětinu méně proti stavu v roce 2002. Proporce mezi mladou a starší skupinou pracujících se tak dále podstatně mění a právě v ní se výrazně projevuje na jedné straně rostoucí počet studujících a na druhé straně důchodová politika státu. Z ostatních věkových skupin se snížil i počet pracujících ve věku 45-49 let o 79 tis. V tomto případě byl vývoj počtu pracujících v uvedeném věku determinován v první řadě výkyvem v demografické skladbě obyvatelstva, která následně ovlivnila četnost jednotlivých kategorií ekonomického postavení.

Graf 2.1 Věková skladba osob s jediným nebo hlavním zaměstnáním v letech 2002 a 2009

Zdroj: ČSÚ, VŠPS

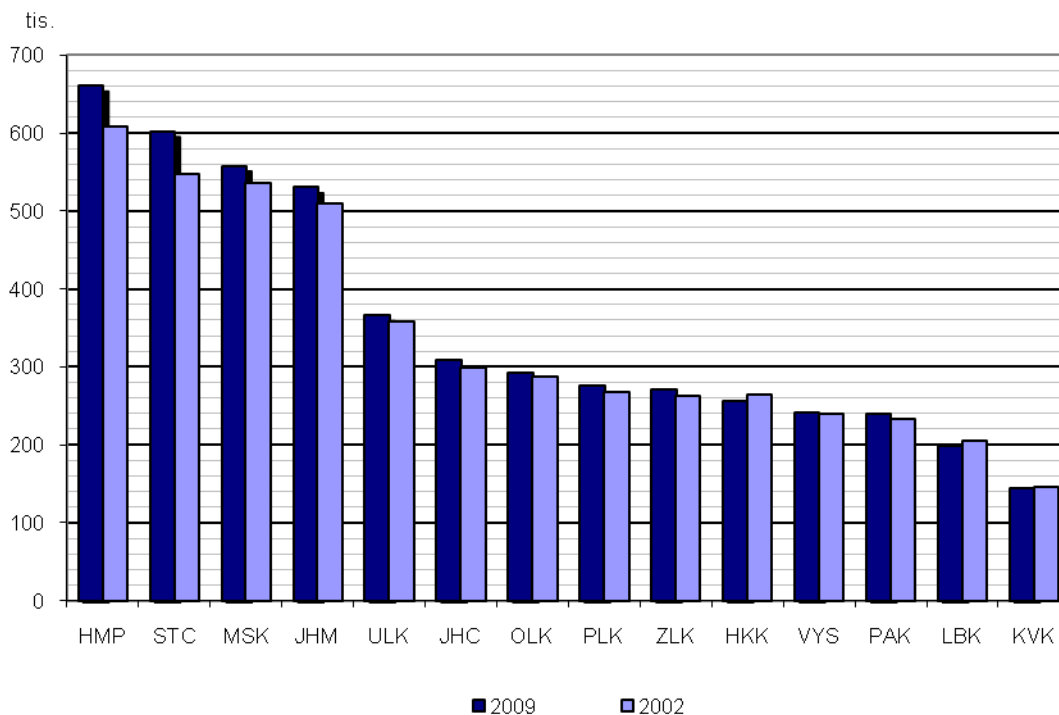
Struktura pracovních příležitostí a z toho vyplývající různé možnosti profesního uplatnění se výrazně promítly i do rozdílného vývoje zaměstnanosti v jednotlivých regionech. Zatímco v Libereckém, Královéhradeckém a Karlovarském kraji byla celková zaměstnanost v roce 2009 nižší než v roce 2002, značně stoupl počet pracujících s obvyklým bydlištěm v Jihomoravském a Moravskoslezském kraji. Na vysoké úrovni se drží zaměstnanost v Praze, kde za sedm let stoupl počet pracujících Pražanů o 52 tis. (o 8,5 %). Pozoruhodný je nárůst zaměstnanosti obyvatel Středočeského kraje (o více než 53 tis., tj. o 9,7 %), který co do počtu bydlících osob se zaměstnáním zaujímá druhé místo za hlavním městem. Zatímco Praha získává nové rezidenty v důsledku aktivní migrační bilance s téměř všemi kraji republiky, Středočeský kraj roste zejména v důsledku imigrace určitých skupin obyvatelstva z hlavního města. Právě aktivní saldo migrace z Prahy do řady lokalit ve Středočeském kraji představuje stále nejsilnější migrační proud mezi všemi kraji České republiky.

Migraci jako změnu trvalého bydliště je nutné odlišovat od mezikrajské dojížděky za prací. Aktivní saldo mezikrajské dojížděky za prací, a to zejména denní dojížděky, zvyšuje úroveň zaměstnanosti na území cílového regionu, zatímco v kraji se záporným saldem dojížděky, pokud není uvažována zahraniční dojížděka, je skutečná zaměstnanost nižší než celkový počet osob s jediným nebo hlavním zaměstnáním, které v daném regionu bydlí.

Z toho důvodu v hlavním městě běžně pracuje podstatně více osob, než je počet osob obvykle bydlících na území Prahy, které mají zaměstnání. Počet pracujících ve 4. čtvrtletí 2009 na území hlavního města byl vyšší než počet pracujících s pražským bydlištěm o 133 tis. a dosáhl více než 790 tis. osob. Praha má vysoce aktivní bilanci dojížděky se všemi ostatními kraji republiky, zejména se Středočeským krajem. Vyjížděka za prací naopak převyšovala dojížděku především ve Středočeském kraji (záporné saldo dojížděky dosáhlo v posledním čtvrtletí 2009 75 tis.), zejména v důsledku silné

vyjížděky do Prahy. V tomto případě se tak projevuje zdánlivě protichůdná tendence – mnozí obyvatelé hlavního města hledají své bydliště v jeho zázemí a zpětně posilují počty dojíždějících za prací do Prahy. Tato tendence je však typická nejen pro evropské metropole, ale i další významná regionální centra, v našem případě například pro Brno. Záporné saldo dojížděky má většina ostatních krajů ČR, i když v nižší míře než je tomu u Středočeského kraje. Vyrovnanou bilanci mají pouze Jihomoravský a Královéhradecký kraj.

Graf 2.2 Počet bydlících s jediným nebo hlavním zaměstnáním v letech 2002 a 2009 v krajích ČR

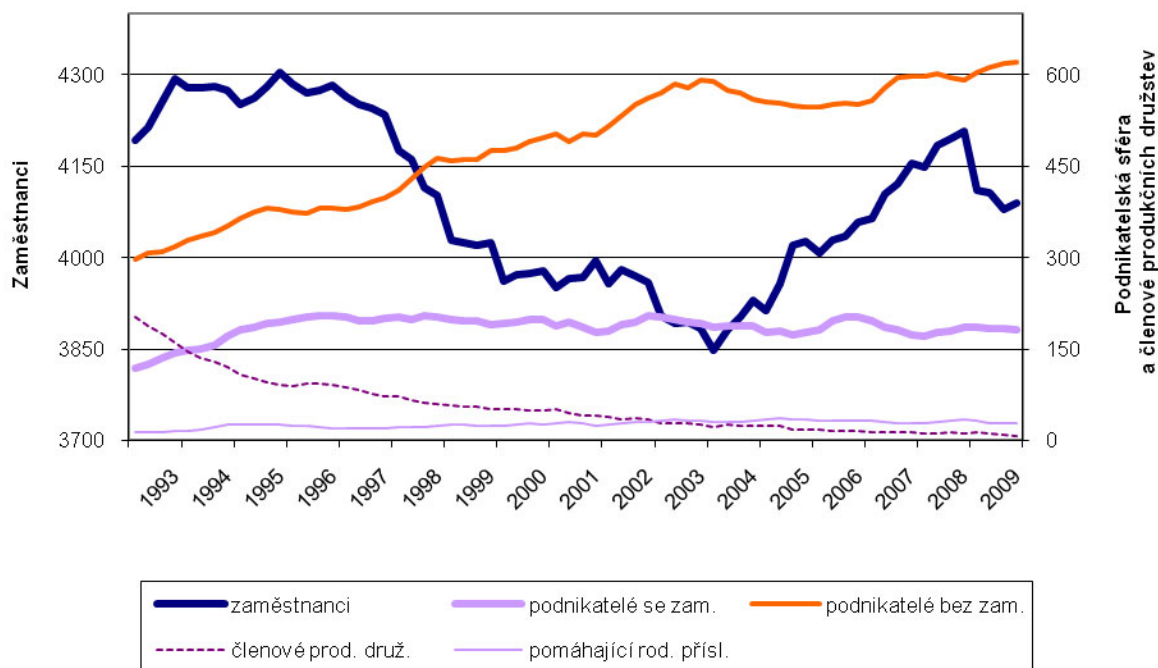
Zdroj: ČSÚ, VŠPS

Po období rychlého rozvoje podnikatelské sféry probíhaly změny ve struktuře pracujících podle postavení v zaměstnání po roce 2000 s nižší intenzitou. Zastoupení jednotlivých kategorií postavení se však nadále vyvíjelo nerovnoměrně. Vývoj nejčetnější skupiny **zaměstnanců** byl obdobný jako vývoj celkové zaměstnanosti. Do roku 2004 se počet zaměstnanců pravidelně snižoval, ale od roku 2005 meziročně rychle rostl, takže v roce 2008 dosáhl desetileté nejvyšší úrovně 4 184 tis. osob, tj. o 217 tis. více než v roce 2002. Ekonomické problémy však postihly v roce 2009 tuto kategorii pracujících nejvíce. Počet zaměstnanců se meziročně snížil o 87 tis. a tento pokles do značné míry eliminoval předcházející rychlý růst. Počet zaměstnanců se tak za sedm let zvýšil o 130 tis., tj. pouze o 3,3 %. Počet **členů produkčních družstev** soustavně klesal a v roce 2009 se dostal na hranici 10 tis., což bylo o více než 25 tis. méně než v roce 2002. Tato redukce není jen důsledkem vývoje zemědělské prvovýroby, ale projevila se i transformace značné části zemědělských družstev na podniky zaměstnávající osoby pracující se statusem zaměstnance.

Nejednoznačný vývoj byl i ve skupině podnikatelů. Celkový počet **podnikatelů - zaměstnavatelů, pracujících na vlastní účet a pomáhajících rodinných příslušníků** - se ještě v prvních dvou letech hodnoceného období zvyšoval. V roce 2004 však poklesl jak počet podnikatelů bez zaměstnanců, tak i počet podnikatelů se zaměstnanci a pomáhajících rodinných příslušníků. Snižování celkového počtu podnikatelů pokračovalo i v roce 2005, což bylo do značné míry ovlivněno legislativními změnami (zavedení minimálního základu daně, právní úpravy stanovení vyměřovacího základu pro sociální pojištění). V roce 2006 již došlo k určitému obratu a tehdejší celkově příznivý ekonomický rozvoj a opatření přijatá pro rozvoj podnikatelského sektoru pozitivně ovlivňovaly vývoj četnosti podnikatelů v dalších letech. Za období sedmi let tak vzrostl celý podnikatelský sektor o 65 tis. na 827 tis., přičemž jej rozhodujícím způsobem ovlivnil přírůstek pracujících na vlastní účet. **Počet podnikatelů bez zaměstnanců dosáhl v roce 2009 absolutního maxima (614 tis.) v celém období existence výběrového šetření od roku 1993.** Počet pomáhajících rodinných příslušníků se za celé sedmileté

období jen o málo zvýšil a v roce 2009 se pohyboval na úrovni 30 tis. Počet podnikatelů se zaměstnanci se dlouhodobě také příliš neměnil, v průběhu sedmi let se snížil o 9 tis. Vzhledem k růstu nejčetnějších skupin zaměstnanců a pracujících na vlastní účet se však zastoupení zaměstnavatelů snížilo ze 4,0 % celkové zaměstnanosti v roce 2002 na 3,7 % v roce 2009.

Graf 2.3 Vývoj počtu pracujících podle postavení v zaměstnání v letech 1993-2009

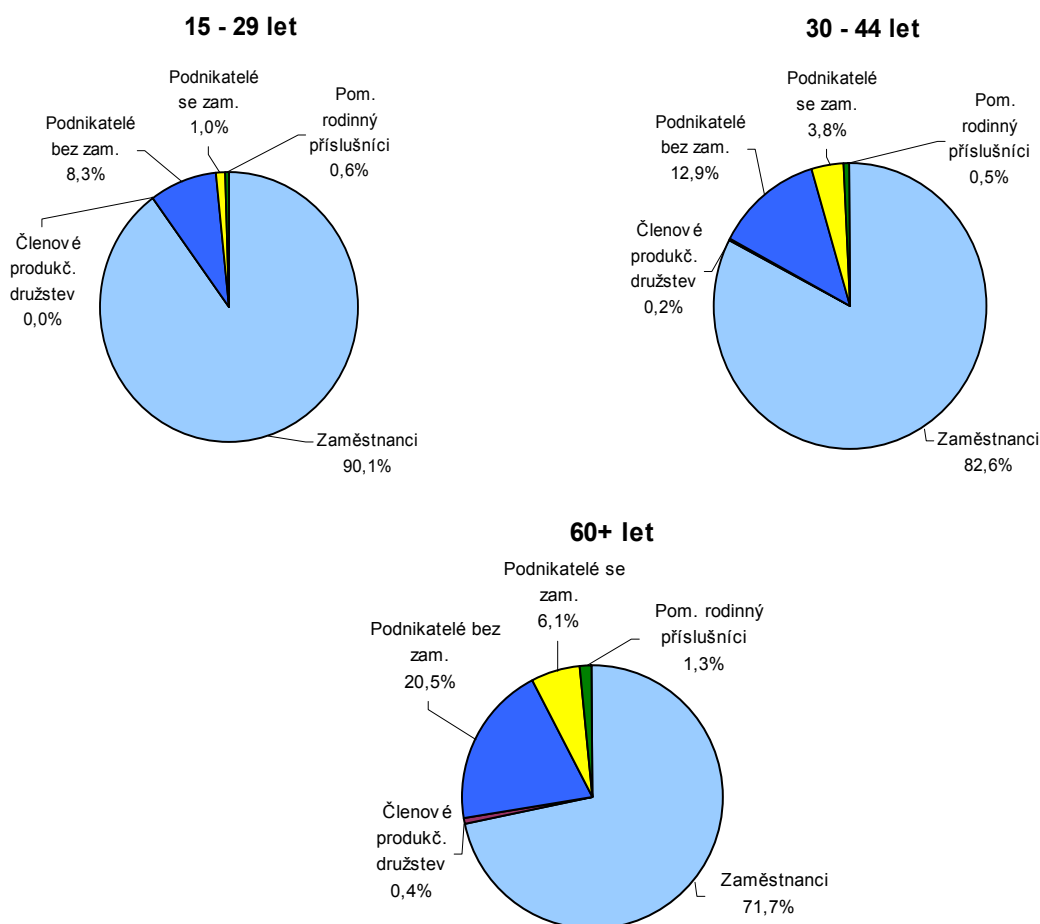
Zdroj: ČSÚ, VŠPS

Z bližšího pohledu na jednotlivé skupiny postavení v zaměstnání je zřejmé, že se ve všech shodně projevilo stárnutí populace, ale změny v nich probíhaly s různou intenzitou. Za sedm let se snížil počet zaměstnanců ve skupině mladých do 29 let o 204 tis. Tento úbytek byl kompenzován nárůstem počtu námezdně pracujících ve středním a vyšším věku. Velké snížení počtu členů produkčních družstev bylo provázáno jejich dalším stárnutím, počet osob mladších 45 let v nich klesl v roce 2009 pod minimální hranici 4 tis.

Většina podnikatelů, zejména podnikatelů se zaměstnanci, kteří začali podnikat na začátku a v průběhu devadesátých let, se přirozeně posunula do vyšší věkové kategorie. Přes celkové snížení počtu zaměstnavatelů podstatně vzrostl jejich počet ve věku 60 a více let (přírůstek přes 7 tis.), zatímco počet zaměstnavatelů v mladším a středním věku klesl. Počet pracujících na vlastní účet se od roku 2002 do roku 2009 zvýšil o 74 tis. Změny ve věkové skladbě těchto podnikatelů bez zaměstnanců byly obdobné jako u zaměstnanců – absolutní pokles jejich počtu ve věku do 30 let a nárůst počtu pracujících na vlastní účet ve středním a vyšším věku. V roce 2009 se projevil meziroční růst počtu podnikatelů bez zaměstnanců, především ve věku nad 45 let a šedesátníků. Počet pomáhajících rodinných příslušníků se v jednotlivých věkových skupinách měnil jen málo.

Rozdíly ve věkové struktuře postavení v zaměstnání je možné dokumentovat na porovnání údajů za skupinu pracujících 15-29letých, skupinu 30-44letých, kteří již dokončili svou přípravu na povolání a delší dobu pracují a za skupinu 60+letých.

Graf 2.4 Struktura osob s jediným nebo hlavním zaměstnáním podle postavení v zaměstnání v roce 2009 ve vybraných věkových skupinách

Zdroj: ČSÚ, VŠPS

Česká republika patří v rámci EU mezi země s vysokým podílem podnikatelů na celkové zaměstnanosti. Ve 4. čtvrtletí 2009 dosáhl podíl zaměstnavatelů a pracujících na vlastní účet (bez pomáhajících rodinných příslušníků) v naší republice 16,0 % všech osob s jediným nebo hlavním zaměstnáním, zatímco v úhrnu za všechny členské země EU to bylo 14,3 % a v zemích původní patnáctky jen 13,9 %. Vyšší podíl než ČR vykazovaly pouze čtyři středomořské státy včetně Portugalska, ve kterých však hraje velkou roli individuální podnikání v zemědělství a v činnostech spojených s cestovním ruchem. Vysoký podíl podnikatelů je dlouhodobě v Rumunsku a Polsku, pro které je charakteristický značný počet sebezaměstnaných pracujících v zemědělství. Zřetelně nižší podíl podnikatelského sektoru na zaměstnanosti vykazují všechny severské a baltské státy, Německo, Francie, Rakousko i Spojené království (v rozpětí od 9 % do 13 %).

V roce 2009, kdy se projevil vážné ekonomické problémy prakticky v celé evropské unii, se podíl podnikatelů na celkové zaměstnanosti v EU 27 i v EU 15 meziročně snížil, ale v naší republice naopak jejich podíl statisticky významně vzrostl.

Vývoj celkové zaměstnanosti byl provázen pokračujícími změnami v **odvětvové skladbě**¹ pracujících. V primárním sektoru národního hospodářství (zemědělství, lesní hospodářství, chov ryb), pokračoval pokles zaměstnanosti až na necelých 154 tis. pracujících a jejich počet se od roku 2002 snížil o dalších 65 tis. (o téměř 30 %). Podíl na celkové zaměstnanosti tak poklesl až na 3,2 %.

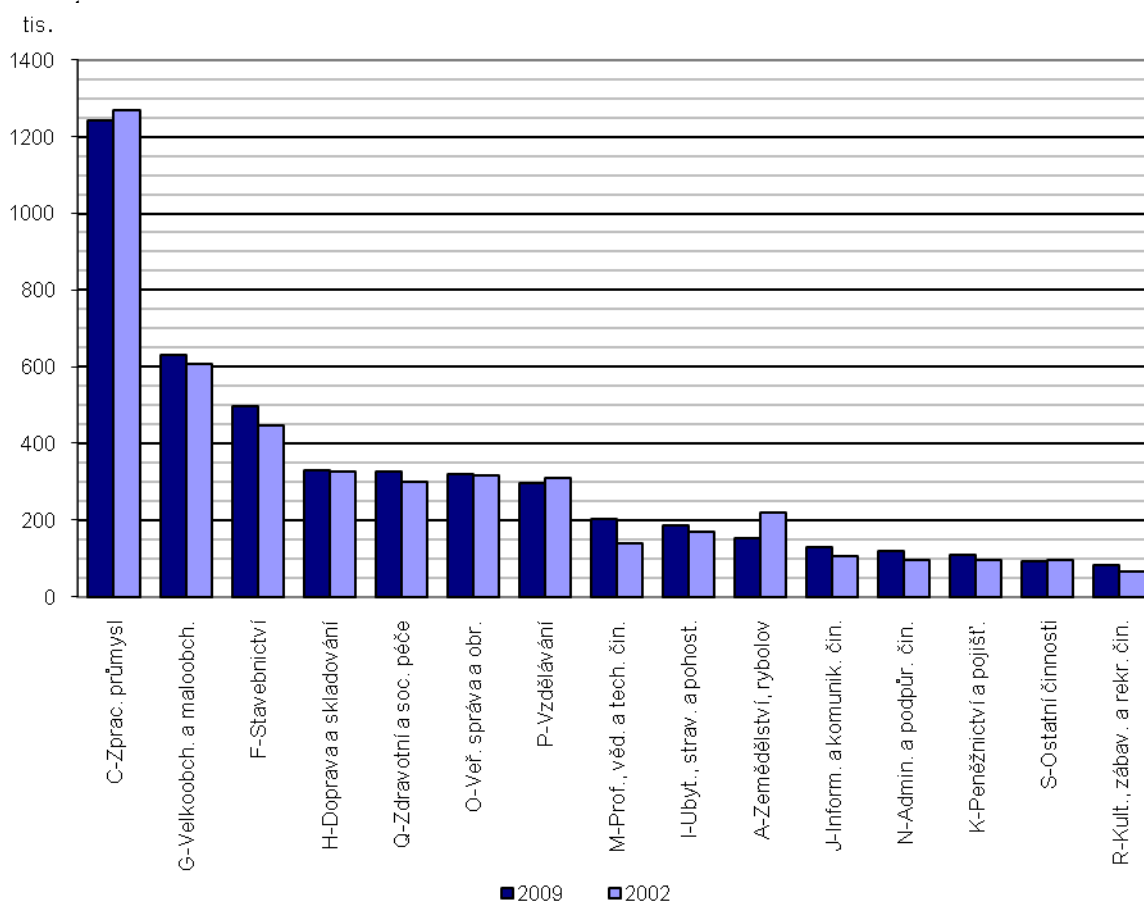
¹ Odvětvová skladba je vymezena již podle metodiky nové klasifikace odvětví CZ-NACE. Zpětně byly přepočteny údaje za celé sledované období. Údaje se proto liší od údajů o odvětvové struktuře zaměstnanosti publikované naposledy v roce 2009.

V letech 2005 až 2008 významně posiloval sekundární sektor (všechny průmyslové obory a stavebnictví), ve kterém za šest let vzrostl počet osob o 140 tis., když přírůstek (7,4 %) byl dokonce relativně vyšší než přírůstek zaměstnanosti ve sféře služeb (5,9 %). Zvrat ve vývoji zastoupení nejčetnějších sektorů průmyslu a služeb nastal v roce 2009. Počet pracujících v sekundárním sektoru se za pouhý rok snížil více než o 124 tis., což se zásadně projevilo ve vývoji zaměstnanosti v tomto sektoru za celé sledované období (nárůst pouze o 16 tis.), což je prakticky stagnace na úrovni roku 2002. Výrobní sektor se podílel na celkové zaměstnanosti 38,6 %, tj. o 1,0 p.b. méně než v roce 2002. Počet pracujících se snížil nejvíce ze všech odvětvových sekcí ve zpracovatelském průmyslu – o 26 tis. Po období stagnace díky stavební konjunktúře v letech 2007 a 2008 stoupl počet pracujících ve stavebnictví meziročně i v roce 2009 (za sedm let o 51 tis.). Vývoj počtu pracujících ve stavebnictví alespoň z části korigoval negativní vývoj zaměstnanosti v ostatních sekcích výrobního sektoru.

Za celé sledované období se výrazně zvýšil počet pracujících ve službách, a to o 218 tis. Vývoj v jednotlivých sekcích odvětví však nebyl shodný. Absolutně nejvíce vzrostl počet pracujících v různorodé sekci profesní, vědecké a technické činnosti (o více než 61 tis.), zdravotní a sociální péče (o 28 tis.) a v sekci informační a komunikační činnosti (o necelých 24 tis.).

Na druhé straně se v porovnání s rokem 2002 snížil počet pracujících ve vzdělávání (o více než 15 tis.), ve kterém měl demografický úbytek větší dopad než prodlužování doby vzdělávacího procesu. Počet pracujících ve sledované sekci veřejná správa, obrana, povinné sociální zabezpečení zůstal prakticky na úrovni roku 2002.

Graf 2.5 Počet pracujících podle vybraných sekcí odvětví činnosti v letech 2002 a 2009

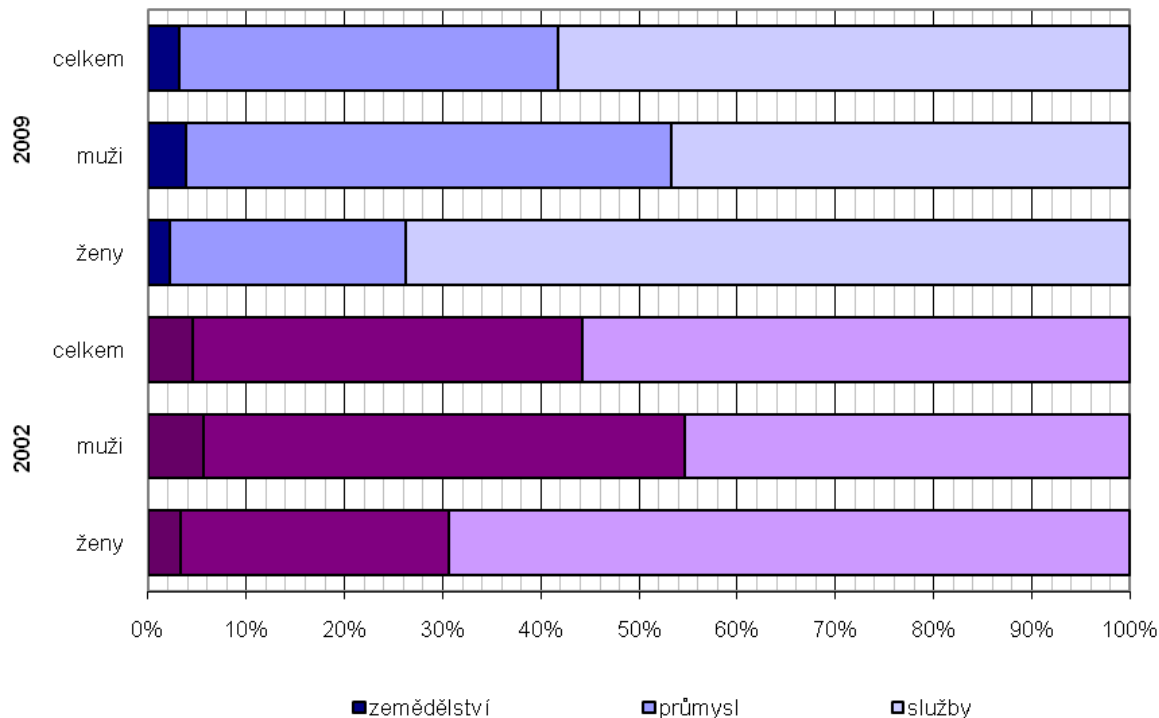

Zdroj: ČSÚ, VŠPS

Odvětvová struktura pracovišť žen se výrazně liší od odvětvové příslušnosti pracovišť mužů. Téměř tři čtvrtiny žen (73,7 %) s jediným nebo hlavním zaměstnáním pracovaly v roce 2009 ve službách a tento podíl proti roku 2002 dále značně vzrostl o 4,3 p.b. na úkor primárního i sekundárního sektoru. Na druhé straně jsou muži podstatně častěji zaměstnáni v sekundárním sektoru (průmysl a stavebnictví). Jejich podíl na celkové zaměstnanosti však z důvodu nepříznivého vývoje v roce 2009 klesl pod

polovinu všech mužů s jediným nebo hlavním zaměstnáním (49,4 %). Přírůstek počtu mužů pracujících ve službách (za sedm let o 95 tis.) byl v absolutním vyjádření nižší než přírůstek žen v tomto sektoru (123 tis.) a podíl mužů pracujících ve službách se tak pohyboval těsně pod úrovní 47 % celkové mužské zaměstnanosti.

Graf 2.6 Struktura zaměstnanosti v národním hospodářství v roce 2002 a 2009 podle odvětvových sektorů a pohlaví

Zdroj: ČSÚ, VŠPS

Pro ekonomiku ČR je z mezinárodního hlediska charakteristický mimořádně vysoký podíl zaměstnanosti v sekundárním sektoru průmyslu a stavebnictví. Tento podíl je nejvyšší ze všech zemí EU 27 a přibližuje se mu pouze podíl tohoto sektoru na celkové zaměstnanosti na Slovensku. To je způsobeno mimořádně vysokou zaměstnaností ve zpracovatelském průmyslu v obou zemích. Na druhé straně se naše odvětvová struktura vyznačuje výrazně nižším zastoupením sektoru služeb, a to nejen v porovnání s EU 15, ale také EU 27. Podprůměrně je v ČR zastoupena především sekce zdravotní a sociální péče a sekce vzdělávání.

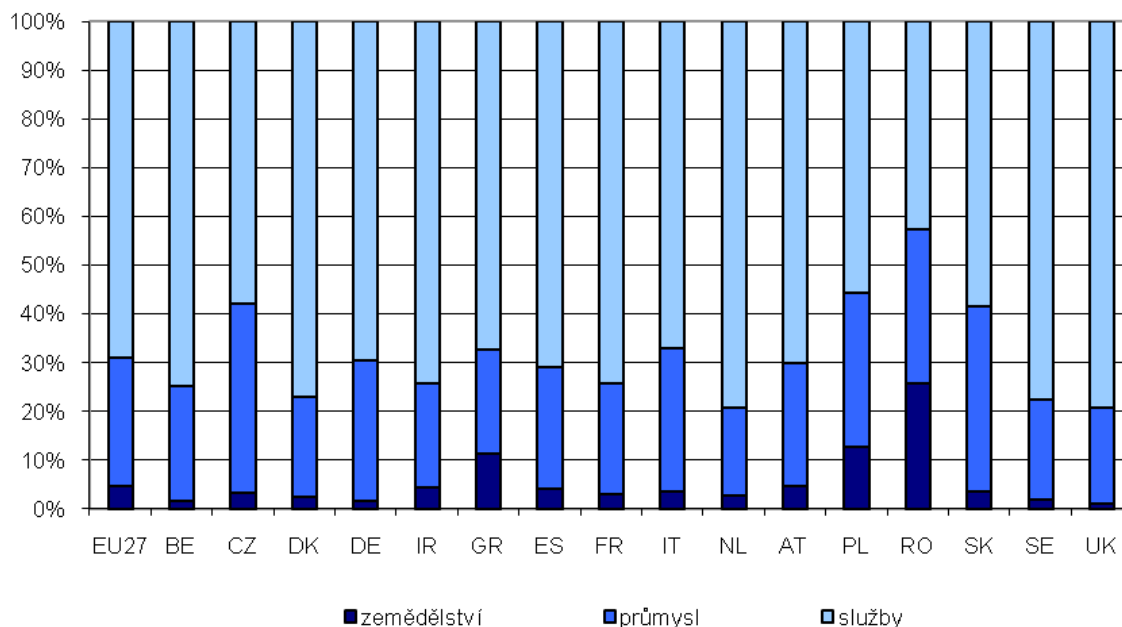
Srovnatelnost údajů o odvětvové struktuře zaměstnanosti v řadě zemí EU byla komplikovaná přechodem z klasifikace NACE Rev. 1.1 na Rev. 2. Údaje již byly podle nové klasifikace přepočteny za všechny členské země a lze proto bezprostředně porovnávat odvětvovou strukturu zemí v rámci celé EU až na úrovni jednotlivých odvětvových sekcí. Z dostupných dat je zřejmá značná diference v odvětvové struktuře mezi jednotlivými členskými zeměmi, které přinášejí a přinesou problémy při řešení úrovně zaměstnanosti v dalších letech.

Rozdíly mezi členskými zeměmi z hlediska odvětvové struktury jsou mimořádně velké. V České republice pracovalo ve 4. čtvrtletí 2009 např. téměř 4x více osob ve zpracovatelském průmyslu než v oblasti zdravotní a sociální péče. V řadě zemí, zejména severovýchodních je však situace podstatně odlišná. V sedmi zemích dokonce pracovalo více osob ve zdravotní a sociální péči než v celém zpracovatelském průmyslu (Spojené království, Dánsko, Nizozemsko, Lucembursko, Irsko, Finsko, Švédsko). Přitom se jednoznačně nejedná o země se slabě rozvinutým průmyslem.

V průběhu roku 2009 došlo v rámci celé EU k výraznému posunu v odvětvové skladbě pracujících. Při absolutním poklesu celkové zaměstnanosti se snížil podíl pracujících v sektoru průmyslu a stavebnictví o 1,4 p.b. na 26,1 % v EU 27. V EU 15 činil tento meziroční pokles 1,4 p.b. na 24,5 % a v ČR o 2,0 p.b. na 38,6 %. Dále se meziročně zvýšilo relativní zastoupení sektoru služeb. Na úrovni

EU 27 se přiblížil podíl zaměstnanosti v tomto sektoru již 70 % (68,7 %), zatímco v naší republice byl stále o 10 p.b. nižší.

Graf 2.7 Podíl sektorů na celkové zaměstnanosti v NH ve vybraných zemích EU (za rok 2009)

Zdroj: Eurostat, propočít ČSÚ

Údaje z výběrového šetření se vztahují k osobám bydlícím v bytech a z toho důvodu je postižena v šetření jen část cizinců. Značný počet cizinců je ubytován mimo bytový fond např. v ubytovacích zařízeních nebo mají vyšší nevyšetřenost (non-response) při návštěvě vybraných bytových domácností. Tito cizinci bez ohledu na druh pobytu a způsob ubytování představují významný podíl všech pracujících na území ČR.

Kromě výsledků podnikové statistiky a výběrového šetření využívá statistika i další informační zdroje, především údaje některých ústředních orgánů, k harmonizaci údajů o zaměstnanosti pro potřeby statistiky národních účtů. Hlavní korekce zaměstnanosti spočívá zejména v substituci údajů z VŠPS o pracujících cizincích, protože výběrové šetření v bytech neumožňuje plně postihnout tuto kategorii pracujících. Jako podklad pro harmonizaci slouží údaje o cizincích evidovaných na úřadech práce nebo na živnostenských úřadech a odhad tzv. podhodnocení vyplývající z diskrepance mezi oficiální statistikou pracujících cizinců a počtem cizinců s trvalým a dlouhodobým pobytem na území ČR (pobytem nad 90 dnů) podle údajů orgánů Ministerstva vnitra ČR. Navíc ČSÚ bere v úvahu výsledky prověrek úřadů práce zaměřených na nelegální zaměstnávání. Podrobnější údaje o pracujících cizincích jsou zveřejňovány v pravidelné roční publikaci ČSÚ [Cizinci v ČR](#).

V roce 2009 pracovalo podle administrativních zdrojů a dopočtů ČSÚ na území republiky téměř 427 tis. cizinců, tj. více než 8 % všech pracujících v civilním sektoru národního hospodářství. V řadě odvětví přesáhl 10 % všech zaměstnaných. Relativně vysoký počet cizinců pracuje ve stavebnictví (v roce 2009 téměř 90 tis., 16 % všech pracujících v odvětví). Vietnamská komunita je převážně aktivní v obchodu, ve kterém v roce 2009 pracovalo celkem 83 tis. cizinců, tj. téměř 12 % všech zaměstnaných v odvětví. Nejvyšší počet cizinců pracoval v průmyslu (101 tis., tj. necelých 8 % celkové odvětvové zaměstnanosti). V uvedených třech sekcích vymezených podle klasifikace CZ-NACE pracovalo celkem 274 tis., tj. téměř dvě třetiny všech cizinců s jediným nebo hlavním zaměstnáním na území republiky.

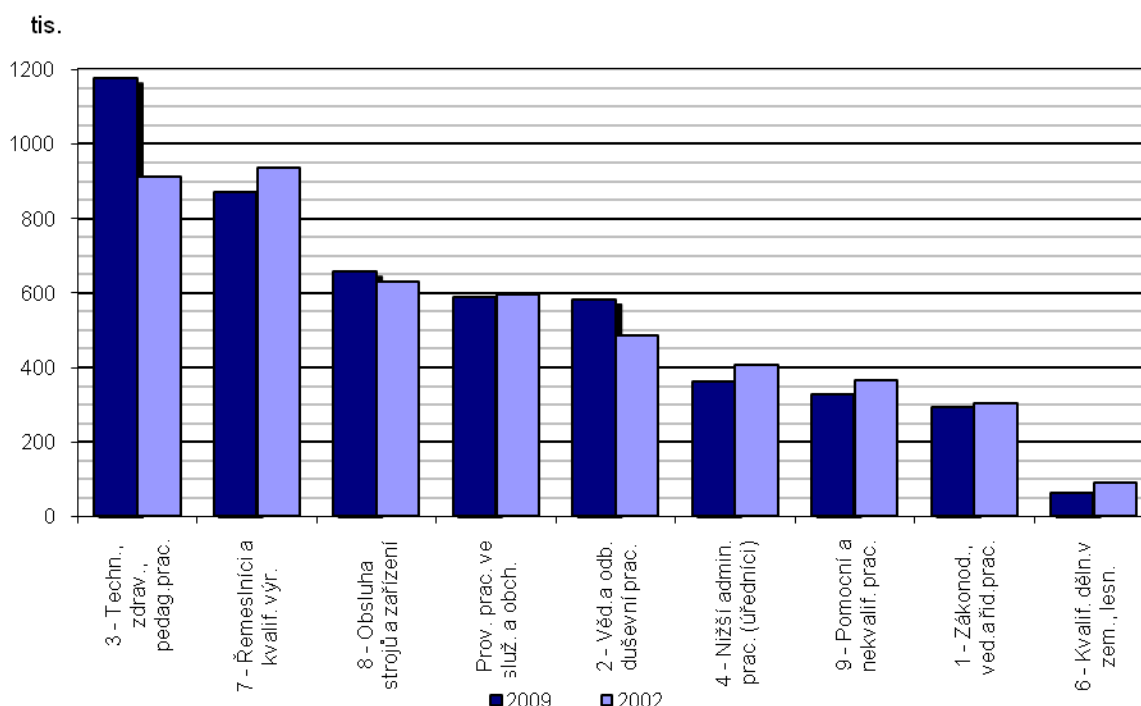
V porovnání s rokem 2008 se projevilo značné meziroční úbytky cizinců v průmyslu a stavebnictví, počet zaměstnaných v obchodu naopak vzrostl. Kromě ekonomických problémů sekundárního sektoru

zde bezesporu působil i fakt, že část cizinců v postavení zaměstnanců začala v průběhu roku podnikat.

Souběžně s modifikací odvětvové struktury zaměstnanosti se měnil podíl hlavních tříd **klasifikace zaměstnání**. Pro období ekonomické transformace v devadesátých letech byly charakteristické hluboké změny v profesní struktuře respondentů. I v letech 2002-2009 se výrazně zvyšovala zaměstnanost především v zaměstnáních s požadovanou maturitou a hlavně vysokoškolskou úrovní vzdělání, tedy ve skupině vědeckých a odborných duševních pracovníků a zvláště technických, zdravotnických a pedagogických pracovníků. Počet řemeslníků a kvalifikovaných výrobců, zpracovatelů, opravářů se po propadu v roce 2009 snížil za sedm let o 65 tis. Dále klesal počet pomocných a nekvalifikovaných pracovníků a nižších administrativních pracovníků a pokles postihl i skupinu provozních pracovníků ve službách a obchodu. V souladu s regresí zaměstnanosti v primárním sektoru se o 30 % snížil počet kvalifikovaných dělníků v zemědělství, lesnictví a příbuzných oborech. V období let 2002 až 2009 byla jedinou rostoucí hlavní třídou, kde je vyžadován převážně střední stupeň vzdělání (včetně vyučených) hlavní třída 8-obsluha strojů a zařízení. V roce 2009 však byla meziročním poklesem postížena i tato skupina pracujících.

Graf 2.8 Počet pracujících podle klasifikace zaměstnání v letech 2002 a 2009

Zdroj: ČSÚ, VŠPS

Přetrvávají velké rozdíly v klasifikaci zaměstnání mužů a žen. V rámci civilního sektoru národního hospodářství muži výrazně převyšují ženy v hlavní třídě 1-zákonodárci, vedoucí a řídicí pracovníci (téměř 2,5x) a zejména v profesích spojených se sekundárním sektorem. V četné hlavní třídě 7-řemeslníci a kvalifikovaní výrobci, zpracovatelé, opraváři byl počet pracujících mužů 9x vyšší než počet žen. Převaha mužů je výrazná i v hlavní třídě 8-obsluha strojů a zařízení, ve které pracovalo 3x více mužů. V hlavních třídách 7 a 8 přitom pracovalo více než 45 % všech mužů v civilním sektoru.

Počty žen převyšují počty mužů nejen v zaměstnáních méně náročných na požadovanou úroveň vzdělání jako např. pomocní a nekvalifikovaní pracovníci nebo nižší administrativní pracovníci, ale i v profesích, vyžadujících vysokoškolské nebo alespoň úplné střední vzdělání s maturitou. To se týká zejména hlavní třídy 3-techničtí, zdravotničtí a pedagogičtí pracovníci a pracovníci v příbuzných oborech. V této hlavní třídě KZAM spolu s hlavní třídou 5-provozní pracovníci ve službách a obchodě tak v roce 2008 pracovala téměř polovina (47,7 %) všech žen s jediným nebo hlavním zaměstnáním.

Změny ve vzdělávacím systému se projevují v růstu úrovně **formální vzdělanosti pracujících**. Během let 2002-2009 podstatně vzrostl počet vysokoškolsky vzdělaných pracovníků, v našich podmínkách absolventů VŠ a VOŠ, o více než 216 tis. (nárůst přes jednu třetinu). Tento přírůstek

v absolutním vyjádření výrazně převýšil přírůstek počtu pracujících s maturitou, jejichž počet se zvýšil o necelých 162 tis., tj. o 9,4 %. Ještě v roce 2002 převyšoval počet pracujících se základním stupněm vzdělání a s vyučením celkový počet pracujících s úrovní maturitního a vysokoškolského vzdělání. V roce 2009 však přesáhl počet osob s jediným nebo hlavním zaměstnáním, které dosáhly alespoň maturitu, více než polovinu všech pracujících (55 %).

Na druhé straně se snížil počet pracujících se základním vzděláním o 88 tis. jako přímý důsledek odchodu starších pracovníků do důchodu. Ještě více se však snížil počet pracujících náležejících do nejčtenější skupiny osob se středním vzděláním bez maturity, převážně vyučených. Jejich počet se snížil o 119 tis. a podíl na celkové zaměstnanosti se podstatně snížil o 3,9 p.b. na 39,5 %.

Relativně nejvíce vzrostlo zastoupení vysokoškoláků a tato tendence se projevila jak u mužů tak zejména u skupiny pracujících žen. Nárůst počtu pracujících vysokoškolaček o více než 120 tis. absolutně převyšoval přírůstek počtu mužů na stejné úrovni vzdělání o 24 tis. **Rychlý růst počtu absolventek vysokých škol vedl k tomu, že jejich podíl na celkové zaměstnanosti žen (17,4 %) již převýšil v roce 2009 podíl vysokoškoláků mezi pracujícími muži (16,9 %).**

Při nižším podílu mužů se základním vzděláním spočívá rozdíl ve vzdělanostní struktuře mezi muži a ženami hlavně v podstatně odlišném zastoupení dvou skupin středního stupně vzdělání - bez maturity a s maturitou. Ještě v roce 2002 pracující vyučení bez maturity představovali téměř 51 % celkové mužské zaměstnanosti, v roce 2009 se jejich podíl snížil na 46 %, ale stále se jedná o nejčtenější skupinu pracujících mužů. Naproti tomu počet pracujících žen s maturitou (45 % celkové ženské zaměstnanosti) podstatně převyšuje počet pracujících žen se středním vzděláním bez maturity.

Cizinci v postavení zaměstnanců, kteří z valné části u nás pracují s omezenou délkou pobytu, jsou zaměstnáni podle evidence MPSV převážně na pracovních místech vyžadujících základní stupeň vzdělání. V řadě případů je požadované vzdělání nižší, než je skutečná úroveň vzdělání těchto osob. Přesto je z dostupných údajů MPSV zřejmé, že cizinci významně neovlivňují podíl pracujících s vysokoškolským vzděláním na území ČR.

Počet osob s jediným nebo hlavním zaměstnáním podle úrovně vzdělání v letech 2002 a 2009

v tis.

Stupeň vzdělání	2002			2009			Rozdíl 2009-2002		
	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy
Celkem	4 764,9	2 700,4	2 064,5	4 934,3	2 823,7	2 110,5	169,4	123,4	46,0
z toho:									
Zákl. vzdělání+bez vzd.	349,7	136,9	212,8	261,5	111,7	149,8	-88,2	-25,1	-63,0
Střední bez maturity	2 069,0	1 368,7	700,4	1 949,9	1 10,8	639,2	-119,1	-57,9	-61,2
Střední s maturitou	1 715,7	812,1	903,6	1 877,4	923,5	953,9	161,7	111,4	50,3
Vysokoškolské	628,9	381,4	247,5	845,2	477,5	367,7	216,3	96,1	120,2

Zdroj: ČSÚ, VŠPS

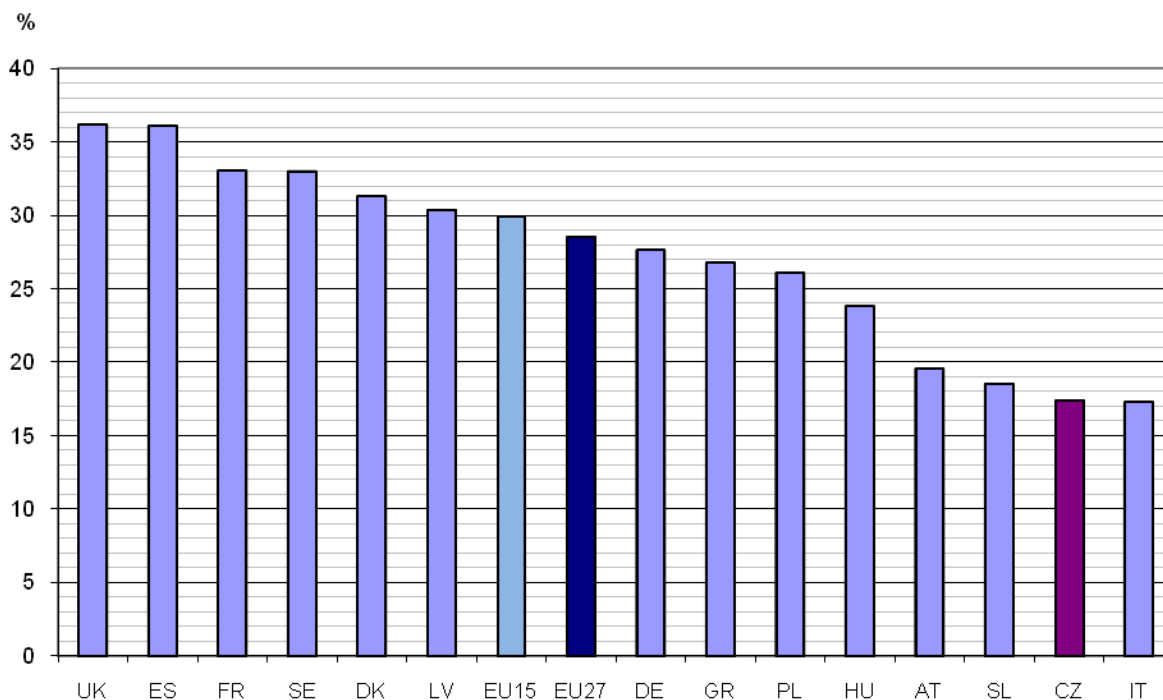
Přestože ČR je zemí s všeobecně nadprůměrnou úrovní vzdělání, přetrvávají v našem vzdělávacím systému některé problémy, které ovlivňují uplatnění respondentů na trhu práce a zásadním způsobem i jejich ekonomickou a sociální situaci. Závažná je skutečnost, že přes rychlý růst počtu studentů vysokých škol je podíl absolventů terciárního stupně stále podstatně nižší než v jiných zemích.

Z pravidelně publikovaných údajů Eurostatu vyplývá, že Česká republika má spolu s Litvou a Slovenskem nejvyšší podíl pracujících ze všech zemí EU, kteří dosáhli alespoň vyššího středního stupně vzdělání. **Toto postavení se však zásadně mění při komparaci obdobných údajů o podílu osob s nejvyšším stupněm vzdělání ISCED 5 a 6 na celkovém počtu pracujících s bydlištěm v jednotlivých zemích.** V podmínkách ČR se jedná o absolventy VŠ a VOŠ. Při mimořádně vysokém počtu osob s dokončeným sekundárním vzděláním je podíl pracujících s terciárním vzděláním v ČR

tak nízký, že dosáhl ve 4. čtvrtletí 2009 po Rumunsku, Portugalsku a Itálii čtvrté nejmenší hodnoty ze všech členských států EU. Tento podíl vysokoškoláků na počtu pracujících ve věku 15-74 let činil v naší republice v roce 2009 pouhých 17,4 %, tj. o 11 p.b. méně než v EU 27 a o 12,5 p.b. méně než v EU 15. Náš odstup od průměru za evropské země se za minulý rok nijak nesnížil.

Velký propad v pořadí zemí, pokud jde o porovnání sekundárního a terciárního stupně vzdělání pracujících, se projevuje jak u mužů, tak i u žen. Z porovnání úrovně mužské a ženské vzdělanosti pracujících osob vyplývá, že v Evropě je obecně formální vzdělanost pracujících žen alespoň podle klasifikace ISCED vyšší než u mužů, což se ve 4. čtvrtletí 2009 týkalo i České republiky.

Graf 2.9 Podíl vysokoškoláků na celkové zaměstnanosti ve vybraných zemích EU ve 4. čtvrtletí 2009

Zdroj: Eurostat, propočít ČSÚ

Abychom vyloučili vliv nižšího vzdělání starších pracovníků, je možné posuzovat **diference v zastoupení vysokoškoláků na počtu pracujících ve věku 30-34 let a 35-39 let**, protože v těchto skupinách převážná část osob již dosáhla svého nejvyššího vzdělání. Na první pohled by se mohlo zdát, že rychlý rozvoj formálního vzdělávání v posledních letech se projevil ve zlepšení postavení republiky mezi zeměmi EU. Rychlý růst vzdělanosti v těchto nejčetnějších pětiletých skupinách pracujících v ČR se však téměř neprojevil. Podíl pracujících s vysokoškolským vzděláním v těchto skupinách byl v naší republice jen o málo vyšší než za celou skupinu zaměstnaných.

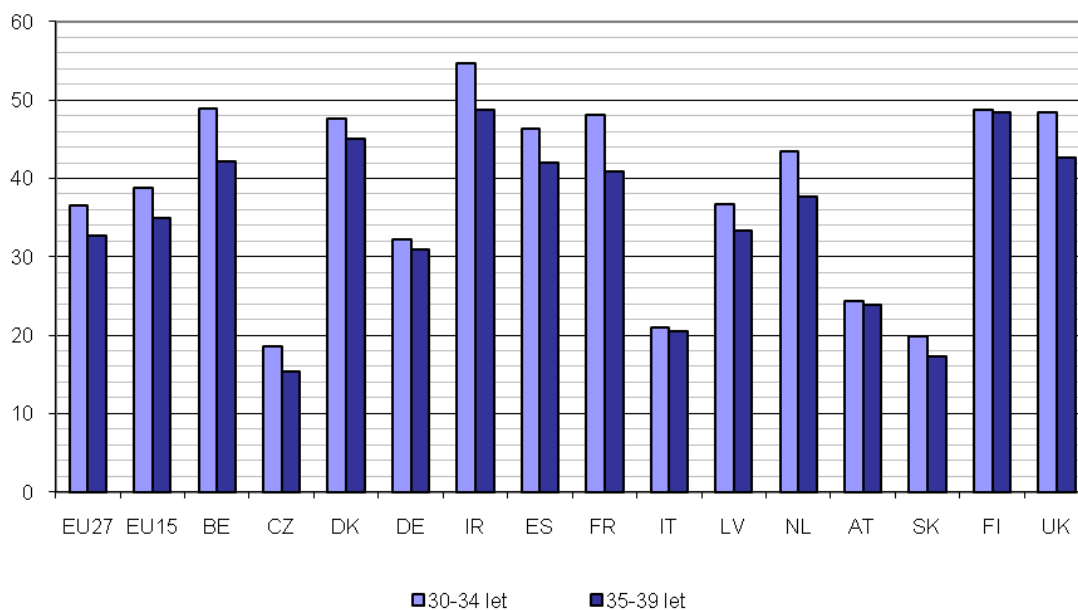
Ve skupině 30-34letých byl podíl pracujících s vysokoškolským vzděláním vůbec nejnižší ze všech zemí EU a odstup proti většině zemí se ještě zvýšil. Podíl vysokoškoláků na počtu pracujících v této věkové kategorii byl v porovnání s EU 27, ale i EU 15 poloviční (18,6 % v ČR, 36,6 % v EU 27 a 38,8 % v EU 15). Obdobně je tomu i ve skupině 35-39letých, druhé nejčetnější pětileté skupině v naší republice. Podíl pracujících s terciárním vzděláním byl opět nejnižší ze všech členských států EU a odstup proti průměru EU 27 byl mimořádný (ČR 15,3 %, EU 27 32,6 %, EU 15 34,9 %).

Podstatně nižší než průměrný podíl vysokoškolského vzdělání charakterizuje pracující ve středním a vyšším věku, lepší situace je ve skupině 25-29letých a jistě lepší bude ve skupině 20-24letých, ve kterých se projevuje rychlý růst počtu frekventantů denního studia. **ČR se tak dostává do situace, kdy na jedné straně znatelně roste podíl vysokoškoláků v čím dál početně slabších mladých ročnících, zatímco silná generace 30-45letých, která bude představovat podstatnou část pracovní síly v příštím čtvrtstoletí, se bude vyznačovat jedním z nejnižších podílů vysokoškolského vzdělání v rámci celé Evropy. Rozvoj systému vzdělávání pracujících, a to jak formálního či neformálního se tak stává nejdůležitějším činitelem osobnostního rozvoje**

pracovníků v mladším a středním produktivním věku. Pasivní postoj k tomuto problému může mít závažné ekonomické a sociální dopady, protože navíc se naše republika vyznačuje vysokou diferenciací výše příjmů podle stupně formálního vzdělání.

Problematická je prostupnost do vyšších stupňů formálního studia pro četnou skupinu pracujících. V současnosti jsou možnosti terciárního studia pro mladé v režimu denního studia dobré, nedostatečné jsou však možnosti zvýšení kvalifikace pracujících s maturitou na terciární stupeň a vyučených pracovníků alespoň na úroveň maturity.

Graf 2.10 Podíl vysokoškoláků na zaměstnanosti 30-34letých a 35-39letých ve vybraných zemích EU

Zdroj: Eurostat, propočít ČSÚ

Dalším problémem je možnost absolvování krátkodobých kurzů a školení, vedoucích ke zvýšení odbornosti spojené s výkonem konkrétního zaměstnání. To potvrzuje fakt, že v roce 2009 činil podíl 25-64letých, kteří se v období 4 týdnů před datem šetření účastnili nějaké formy vzdělání, pouze 6,8 %, zatímco v úhrnu za EU 27 to bylo 9,3 %. Přitom přírůstek tohoto podílu byl v ČR od roku 2002 nižší (+1,2 p.b.), než tomu bylo v EU 27 (+2,1 p.b.). To znamená, že značná část našich pracujících, kteří odešli ze systému formálního vzdělávání, si v průběhu ekonomicky aktivního života prohlubuje svou kvalifikaci zřídka.

Pozoruhodná je skutečnost, že častěji byly do systému celoživotního vzdělávání zapojeny ženy (v EU 27 v roce 2009 to bylo 10,2 %, u mužů 8,5 %). Ve všech zemích EU s výjimkou Německa bylo zapojení žen po 25 letech věku do systému dalšího vzdělávání vyšší než u mužů. Tuto skutečnost ovlivňuje jednak charakter vykonávané profese, ale i vytváření vhodných podmínek pro vzdělávání zaměstnanců ze strany zaměstnavatelů. Obecně se jeví, že lepší podmínky pro zvyšování formální a neformální kvalifikace jsou v terciárním sektoru, než je tomu v sektoru průmyslu a stavebnictví.

Ve vývoji **míry zaměstnanosti** (podíl pracujících na počtu obyvatelstva v příslušném věku) jako komplexního indikátoru se projevují všechny faktory ovlivňující intenzitu zapojení obyvatelstva do práce. Míra zaměstnanosti se meziročně pravidelně snižovala až do roku 2004. Pokles počtu nezaměstnaných a rostoucí přírůstek pracujících v následujících letech vedl ke zvýšení míry zaměstnanosti 15+letých z 54,3 % v roce 2004 až na 55,9 % v roce 2008. V roce 2009 se však míra zaměstnanosti razantně snížila a klesla dokonce pod úroveň výchozího roku 2002. Vývoj růstu míry byl v průběhu let korigován přírůstkem počtu osob ekonomicky neaktivních, zejména starobních důchodců a studujících na vysokoškolském stupni, ale přesto byl její meziroční pokles v roce 2009 značný.

Vývoj míry zaměstnanosti 15+letých v letech 2002-2009

Pohlaví	v %									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Rozdíl v p.b. 2009- 2002	Rozdíl v p.b. 2009- 2008
Celkem	55,4	54,8	54,3	54,7	55,0	55,6	55,9	54,8	-0,6	-1,2
Muži	65,2	64,5	63,6	64,3	64,6	65,5	65,8	64,3	-0,9	-1,5
Ženy	46,3	45,8	45,5	45,7	46,1	46,4	46,6	45,7	-0,6	-0,9

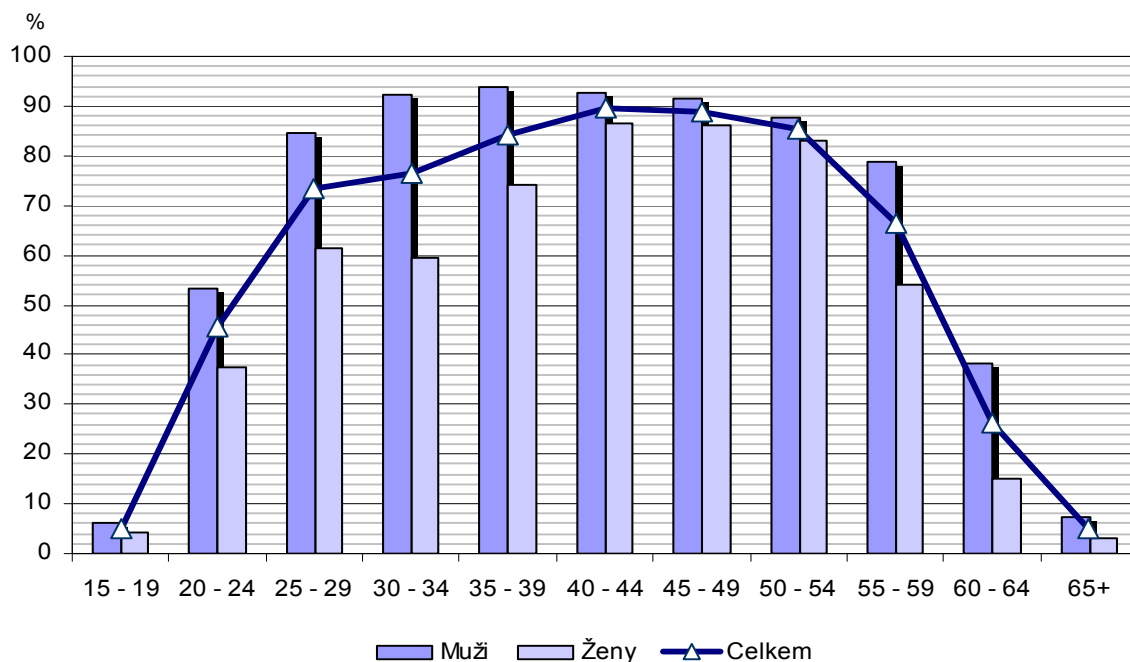
Zdroj: ČSÚ, VŠPS

Vývoj míry zaměstnanosti v hodnoceném období ovlivnily zejména dva faktory. V důsledku vysokých počtů studentů na středních školách klesla míra zaměstnanosti 15-19letých z 6,4 % v roce 2002 na 5,2 % v roce 2009 a tuto pětiletou skupinu lze považovat za součást široké skupiny předproduktivního věku. Následkem enormního růstu počtu vysokoškolských studentů se snížila i míra zaměstnanosti 20-24letých z 56,7 % v roce 2002 na 45,5 % v posledním roce hodnoceného období. To znamená, že v roce 2009 byla zaměstnána necelá polovina těchto mladých respondentů.

Na druhé straně zvyšování věku odchodu do starobního důchodu vedlo k růstu míry zaměstnanosti 55-59letých z 55,6 % v roce 2002 až 66,3 % v roce 2009 a ve skupině 60-64letých pracovala v roce 2009 více než čtvrtina (26,1 %) všech osob, tj. o 6 p.b. více než v roce 2002. Tento vývoj vyplývá kromě příznivých podmínek zaměstnávání osob ve vyšším věku v některých profesích především z nastavení legislativních podmínek pro vznik nároku na starobní důchod. Mimořádně se zvýšila zaměstnanost 55-59letých žen z 36,1 % v prvním roce hodnoceného období na 54,2 % v minulém roce a současně i zaměstnanost 60-64letých mužů (za šest let nárůst o 9,2 p.b. na 38,4 %). Míra zaměstnanosti dosáhla maxima v pětileté skupině 40-44letých (89,7 %), u mužů ve skupině 35-39 let (93,8 %) a u žen ve skupině 40-44letých (86,6 %).

Míra zaměstnanosti odráží i vliv relativně příznivého vývoje porodnosti v tomto období. Míra zaměstnanosti žen ve věku 30-34 let klesla především v důsledku růstu počtu žen na rodičovské dovolené, resp. pečující o malé děti, z 66,1 % v roce 2002 na 59,3 % v minulém roce a obdobně se snížila míra ve skupině 35-39letých žen o 5,6 p.b. na 74,1 %. Protichůdné působení vlivu růstu počtu studujících, demografického vývoje a prodlužování věku do důchodu se projevilo především ve velkých posunech výše míry zaměstnanosti v jednotlivých věkových skupinách populace.

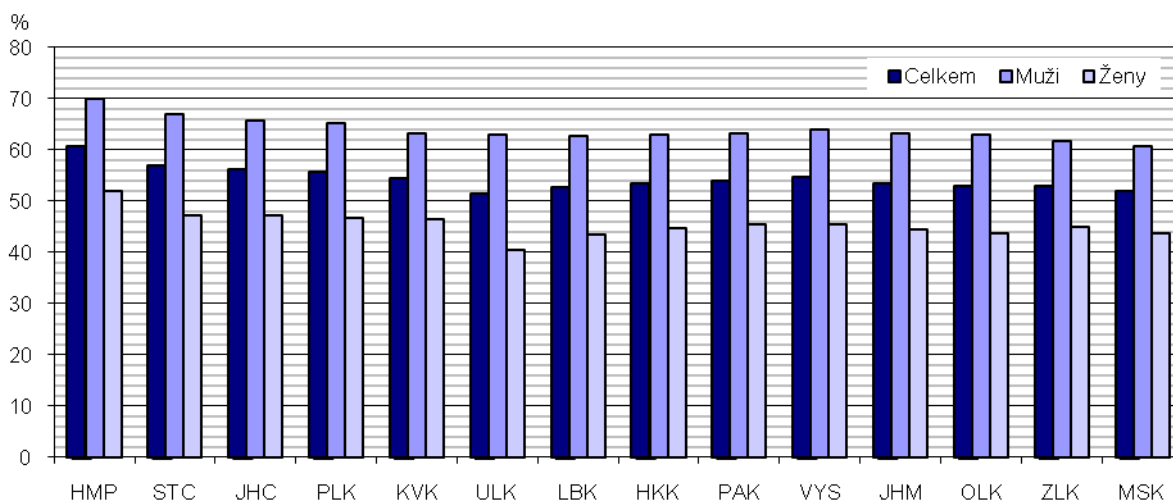
Graf 2.11 Míra zaměstnanosti mužů a žen podle věkových skupin v roce 2009

Zdroj: ČSÚ, VŠPS

Míra zaměstnanosti charakterizuje lépe než míra ekonomické aktivity rozdíly v pracovním uplatnění obyvatel jednotlivých krajů. K regionální diferenciaci docházelo zejména v devadesátých letech, když ještě v roce 1993 byla míra zaměstnanosti 15+letých v Praze o 1 p.b. nižší než v severních Čechách, ale v roce 2000 již byla více než o 9 p.b. vyšší. V letech 2002 až 2008 se již měnila míra zaměstnanosti v jednotlivých krajích méně a díky vývoji v letech 2007 a 2008 se rozdíl mezi krajem s nejvyšší a nejnižší mírou – Prahou a Ústeckým krajem – snížil na 7,6 p.b. V roce 2009 však došlo k obrátu. Míra zaměstnanosti se meziročně zvýšila pouze v Praze, zatímco ve všech ostatních krajích klesla pod úroveň roku 2008. V některých regionech byl pokles velký. Rozpětí mezi Prahou a krajem s nejnižší mírou zaměstnanosti – Ústeckým – se opět zvýšilo na 9,2 p.b., což je dokonce vyšší rozdíl než v roce 2000.

Graf 2.12 Míra zaměstnanosti 15+letých v jednotlivých krajích podle pohlaví v roce 2009

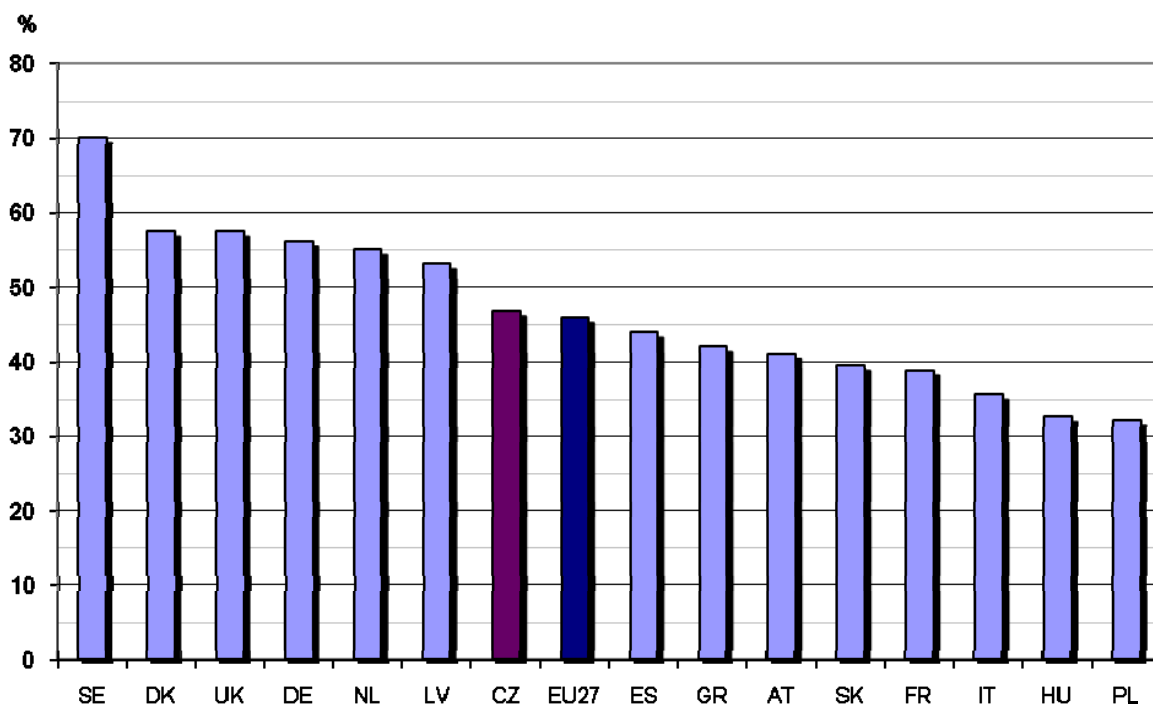
Zdroj: ČSÚ, VŠPS

Eurostat publikuje údaje o míře zaměstnanosti 15-64letých. V celé skupině EU 27 se od roku 2002 do roku 2009 zvýšila tato míra o 2,2 p.b. na 64,6 %. Srovnatelný indikátor dosáhl v ČR 65,4 %. Roční pokles míry zaměstnanosti v roce 2009 se projevil s výjimkou Německa a Polska ve všech unijních státech.

Diference v míře zaměstnanosti jsou způsobeny zejména rozdíly v pracovní aktivitě ve vyšším věku. Evropská rada přijala na svém zasedání v Lisabonu v roce 2000 hlavní zásady politiky zaměstnanosti na období deseti let. Na základě lisabonského rozhodnutí byl vypracován i seznam strukturálních indikátorů, mezi kterými jsou dva, které se bezprostředně vztahují k problematice aktivního stárnutí a prodloužování věku ukončení pracovních aktivit. Prvním z nich je **míra zaměstnanosti starších pracovníků ve věku 55-64 let**. Podle lisabonské strategie měla dosáhnout tato míra v roce 2010 v každé členské zemi EU 50 % populace v daném věku.

V roce 2009 dosáhl podíl pracujících v průměru za všechny členské země 46,0 % osob ve věku 55-64 let. Diference mezi jednotlivými zeměmi jsou však značné. Za sedm let se zvýšila tato míra zaměstnanosti celkem za EU 27 o 7,5 procentních bodů, ale těžko lze předpokládat, že toto relativně rychlé tempo se udrží i v letošním roce. Z údajů za rok 2009 bylo zřejmé, že se splněním cíle EU budou mít problémy některé země z původní patnáctky jako např. Belgie, Itálie, Lucembursko, Rakousko a Francie, ale i řada nových členů. Situace je složitá v Polsku, Maďarsku, na Maltě a ve Slovinsku, kde se pohybuje na nebo mírně nad úrovni 30 %. Cíle pro rok 2010 dosáhlo zatím celkem 11 zemí. Patří mezi ně mj. všechny severské a baltské státy.

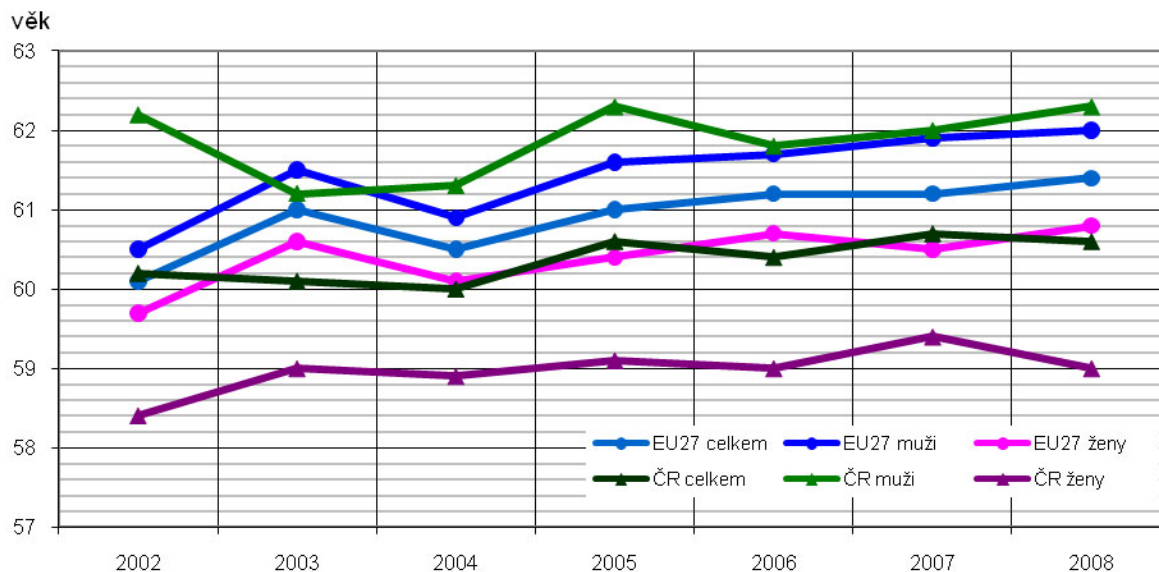
Graf 2.13 Míra zaměstnanosti 55-64letých ve vybraných zemích EU v roce 2009

Zdroj: Eurostat

Druhým strukturálním indikátorem, který charakterizuje změny v intenzitě pracovního zapojení na hranici produktivního a poproduktivního věku, je **průměrný věk odchodu z trhu práce**. Odchodem z pracovní síly se rozumí definitivní ukončení všech aktivit na trhu práce, nikoliv jen získání starobního důchodu. Konstrukce ukazatele Eurostatu je založena na pravděpodobnostním modelu, který bere v úvahu relativní změny v míře ekonomické aktivity (zaměstnaní + nezaměstnaní k počtu obyvatel v příslušném věku) z roku na rok. Tento strukturální indikátor je také založen na výsledcích výběrového šetření pracovních sil v bytových domácnostech.

Graf 2.14 Průměrný věk odchodu do pracovní neaktivity v EU 27 a ČR do roku 2008

Zdroj: Eurostat

Průměrný věk ukončení pracovní činnosti byl podle posledních výpočtů za rok 2008 v ČR proti zemím EU 27 nižší (60,6 roku v ČR, 61,4 roku v EU 27). Muži v ČR odcházeli v roce 2008 definitivně na odpočinek v průměru ve věku 62,3 roku, tj. o 0,3 roku později než v EU 27. Průměrný věk ukončení ekonomické aktivity Čechů rostl mezi roky 2002 a 2008 rychleji než v EU 27 nebo EU 15, a to v důsledku prodlužování věku pro získání nároku na starobní důchod. Tento růst však plně nekompensoval rozdílnou úroveň odchodu do důchodu ve výchozím roce sledování 2002. Ženy v České republice odcházely v roce 2008 (59,0 roku) o 1,8 roku dříve než v EU 27. Celkově jsou rozdíly mezi ženami podobně jako u míry zaměstnanosti starších pracovníků vyšší než u mužů. Nejdříve odcházejí do důchodu ženy v Polsku (57,5 roku podle údaje za rok 2007), zatímco v Nizozemsku a Švédsku o pět až šest let později. Ženy odcházely z aktivní činnosti dříve než muži především v Polsku, Rakousku a v České republice. Pozoruhodná je skutečnost, že v některých zemích byl průměrný věk odchodu z pracovní aktivity naopak u žen vyšší než u mužů (Španělsko, Belgie).

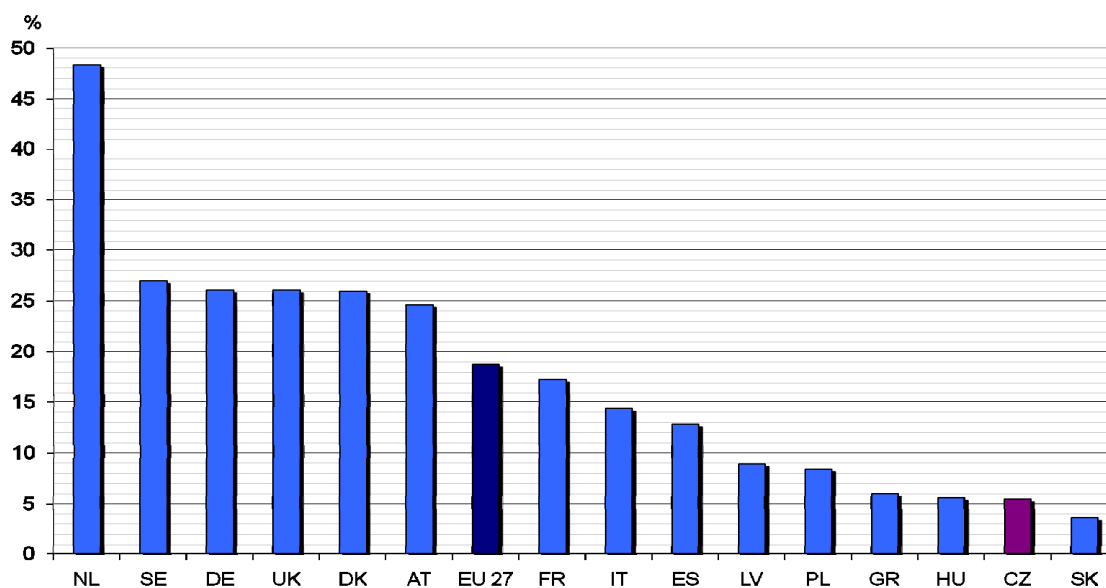
Celkové množství odpracované doby není dáno jen délkou přípravy na výkon zaměstnání nebo věkovou hranicí pro odchod do důchodu, ale významně na ně působí i další faktory jako např. postavení v zaměstnání a především počet a charakter pracovních úvazků. Česká republika náleží k zemím s mimořádně vysokým podílem pracujících s úvazkem na plnou pracovní dobu. Na zkrácenou pracovní dobu pracovalo v roce 2009 pouze 273 tis. osob, tj. necelých 6 % všech zaměstnaných v civilním sektoru národního hospodářství. Převážná část z nich byli zaměstnanci (217 tis.), významnější je jejich počet ještě v kategorii pracujících na vlastní účet (49 tis.). Ženy pracují na zkrácený úvazek téměř 2,5x častěji než muži (194 tis. proti 79 tis. mužů). To je v první řadě způsobeno souběhem pracovního života žen s péčí o rodinu.

Podíl pracujících na plnou pracovní dobu v hlavním zaměstnání je v ČR třetí nejvyšší ze všech 27 členských zemí EU. Zastoupení plných úvazků je sice vyšší na Slovensku a v Bulharsku, celková míra zaměstnanosti je však v těchto zemích podprůměrná. Podíl mužů pracujících v ČR na plný úvazek byl v roce 2009 třetí nejvyšší z EU 27, u žen to byl pátý nejvyšší podíl.

Zvláště u žen se projevuje mimořádně vysoká diferenciace podílu plných úvazků na zaměstnanosti v jednotlivých zemích EU a v průběhu let se tento rozdíl mění minimálně. V řadě zemí původní patnáctky vysoký počet žen využívá možnosti pracovat na zkrácenou pracovní dobu, a to zejména v Nizozemsku (3/4 pracujících žen!) a v dalších pěti státech přesáhl jejich podíl 40 % ženské zaměstnanosti. Možnost pracovat na zkrácenou pracovní dobu je jeden ze sociálních aspektů, který dlouhodobě ovlivňuje míru fertility a délku aktivního života především v Nizozemsku a v některých dalších zemích.

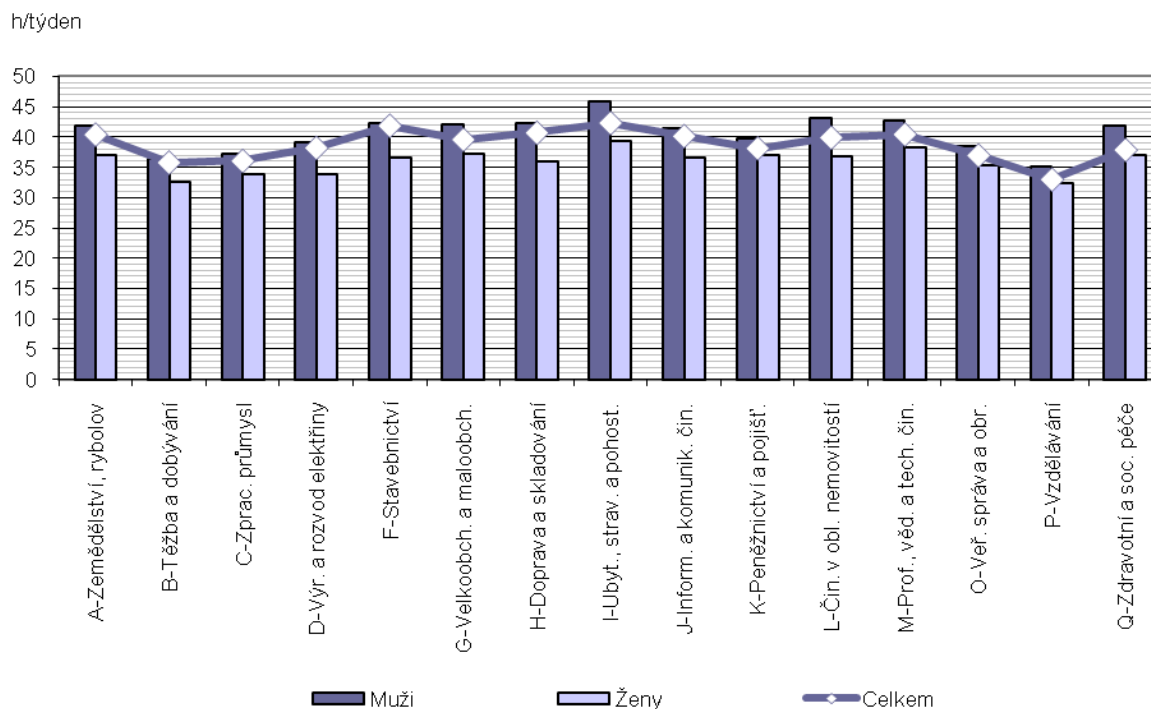
Graf 2.15 Podíl pracujících 15+letých s částečným úvazkem na celkovém počtu hlavních zaměstnání ve vybraných zemích v roce 2009

Zdroj: Eurostat

Naše republika přitom patří mezi země s nejvyšším počtem skutečně odpracovaných hodin v zaměstnání na plný úvazek za týden. V roce 2009 odpracovali zaměstnanci na plný úvazek průměrně týdně 37,0 hodiny a podnikatelé bez a se zaměstnanci 45,3 hod. Muži pracující na plný úvazek vykazovali průměrně týdně odpracovaných 40,2 hod., tj. o 4,4 hod. více než ženy s plným pracovním úvazkem. Z osob pracujících na plný úvazek odpracovali týdně nejvíce pracovníci ve stavebnictví (41,9 hod.) a v ubytování a stravování (42,4 hod.). Nejmenší počet hodin odpracovali pracovníci ve vzdělávání (33,0 hod.). Zároveň je třeba uvést, že se Česká republika navíc vyznačuje nadprůměrným podílem podnikatelů na celkové zaměstnanosti, což dále zvyšuje z hlediska mezinárodního porovnání celkový objem odpracovaných hodin.

Graf 2.16 Průměrný počet skutečně odpracovaných hodin osob s plným úvazkem podle vybraných sekcí odvětví a pohlaví v roce 2009

Zdroj: ČSÚ, VŠPS

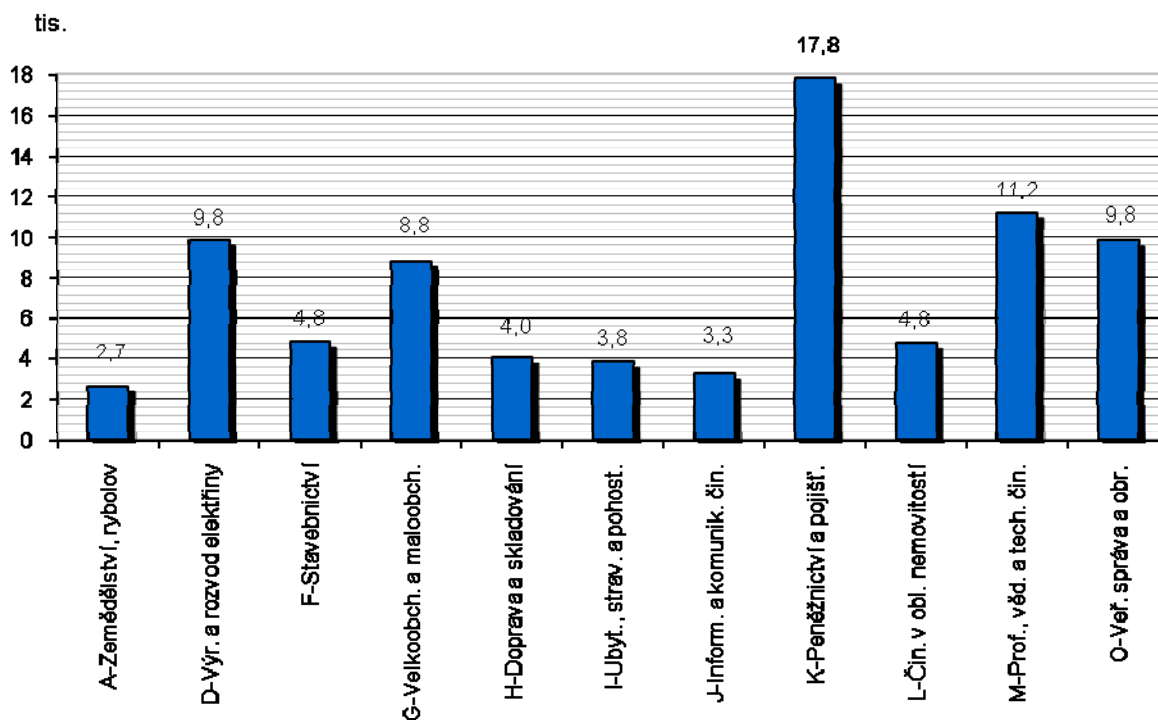
Převážná část zaměstnanců pracuje na dobu neurčitou. Na **dobu určitou** bylo v roce 2009 zaměstnáno 343 tis. osob, tj. 8 % všech zaměstnanců. Na úvazek s termínovaným ukončením pracují většinou ženy (190 tis. zaměstnankyň), z nich více než třetina měla navíc tento úvazek pouze na zkrácenou týdenní pracovní dobu.

Z hlediska mezinárodního srovnání patří naše země v rámci EU mezi státy s **podprůměrným podílem zaměstnanců na dobu určitou**. Náš podíl byl v roce 2009 o 5 p.b. nižší než v EU 27. Rozdíly mezi jednotlivými zeměmi jsou ale mimořádně velké. Podíl zaměstnanců s úvazkem na dobu určitou je dlouhodobě extrémně vysoký ve Španělsku a Portugalsku (čtvrtina všech zaměstnanců), ale v Rumunsku a baltských státech se pohybuje v intervalu od pouhého 1 % do 4 %. V souvislosti s hospodářským poklesem v roce 2009 je třeba poznamenat, že se podíl termínovaných úvazků v rámci EU 27 snížil o 0,5 p.b. na 13,5 % všech hlavních zaměstnání. Lze z toho usuzovat, že tyto osoby s úvazkem na dobu určitou byly relativně častěji propouštěny, resp. ztrácely své zaměstnání.

Vliv **druhých zaměstnání** na celkovou zaměstnanost byl v naší republice v posledních letech podstatně nižší, než tomu bylo na přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století. Po značném úbytku vedlejších pracovních úvazků v prvních letech transformace mělo druhé zaměstnání v roce 1993 celkem 251 tis. osob a tento pokles pokračoval, obdobně jako v případě hlavních zaměstnání, až do roku 2000, když se snížil o polovinu na necelých 127 tis. Od roku 2001 již počet těchto osob klesal podstatně pomaleji až na necelých 81 tis. v roce 2007. Od roku 2008 se jejich počet mírně zvýšil a v roce 2009 dále o málo vzrostl až na 92 tis., přičemž počet hlavních zaměstnání se podstatně snížil. Druhé zaměstnání mají častěji muži (57 tis. v roce 2009).

Tento trend byl způsoben řadou sociálně-ekonomických faktorů, které zásadně ovlivnily vývoj celkové zaměstnanosti (velké snížení zaměstnanosti v devadesátých letech doprovázené nárůstem nezaměstnanosti, určitá stabilizace zaměstnanosti po roce 2000), ale působily i další faktory. Významně se projevila skutečnost, že mnozí respondenti, kteří dříve pracovali jako zaměstnanci v hlavním či vedlejším zaměstnání, začali v devadesátých letech podnikat. Podnikání je časově náročnější než zaměstnanecký úvazek a z tohoto důvodu podnikatelům nezbyvá čas pro výkon souběžného zaměstnání. Pro druhá zaměstnání je typické, že mají z téměř dvou třetin charakter podnikatelské činnosti, ale ve druhém zaměstnání pracují převážně osoby, které ve svém hlavním zaměstnání náležejí mezi zaměstnance.

Graf 2.17 Počet druhých zaměstnání podle sekce odvětví v roce 2009

Počet druhých zaměstnání se za sedm let snížil nejvíce v profesních, vědeckých a technických činnostech, ve velkoobchodu a maloobchodu a v sekci administrativní a podpůrné činnosti. Druhá zaměstnání jsou vykonávána nejčastěji v sekci vzdělávání, ve zpracovatelském průmyslu a ve zdravotní a sociální péči. Vliv druhých zaměstnání na celkové množství odpracované doby je ještě nižší, než jak vyplývá z prostého porovnání počtu hlavních a vedlejších zaměstnání. Průměrný počet skutečně odpracovaných hodin ve druhém zaměstnání je stabilně 3x nižší než průměrný počet skutečně odpracovaných hodin v hlavním zaměstnání.

V Evropě hrají druhá zaměstnání významnější roli pouze v severských státech, pro které je zároveň charakteristický vysoký podíl pracujících ve svém hlavním zaměstnání na částečný úvazek. Podíl druhých zaměstnání k počtu osob v hlavním zaměstnání dosáhl v EU 27 pouhých 3,9 %, vyšší než v ostatních státech byl v Dánsku (9,5 %), Švédsku (8,4 %) a v Nizozemsku (7,4 %).